

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักคำสอนในพุทธศาสนาไม่ว่าในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา หรือ เอกสารการศึกษาต่างๆ ล้วนได้รับความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ทั้งในวงการศึกษา พระพุทธศาสนา และ วงการศึกษาทั่วไป บุคคลที่สนใจศึกษาก็มีทั้งชาวพุทธเอง^๑ และ ผู้ที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์มีทั้งธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล และ ธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ผู้ศึกษาได้นำมาเปรียบเทียบในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะมนุษย์ส่วนมากมีความโกรธ^๒ ไม่มีเหตุผล เพราะมีความเชื่อที่หลงมกมายที่เรียกว่าอวิชชา คือ ความไม่รู้ตามความเป็นจริง เป็นความโง่เขลา เป็นความมืดที่ครอบงำสรรพสัตว์เมื่อไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็ย่อมกระทำแต่สิ่งที่ผิดกฎหมาย^๓ ความโกรธนั้นย่อมส่งผลต่อตนเอง และผู้อื่นจึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายในโลก ต้องอยู่ในความโกรธ ย่อมมีการทะเลาะ และเกิดฆ่าฟันกัน ถ้าไม่สามารถขจัดความโกรธให้หมดสิ้นไปจากจิตใจได้ จิตของผู้นั้นก็จะเกิดแสงสว่าง^๔ ถ้ามุขยในสังคมอยู่ด้วยกันโดยใช้หลักความเมตตา^๕ ก็จะช่วยกำจัดความมืด คือความโกรธให้สิ้นไป เนื่องด้วยการทำร้ายกัน หรือความรุนแรงโดยใช้อาวุธต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น เช่น ความรุนแรงเกรี้ยวกราด จุนเจียว โมโห เกรี้ยวกราด ความหงุดหงิด^{*} ผู้นั้นย่อมทำความพินาศให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และ แก่ผู้อื่นอีกด้วย เพราะความโกรธเป็นอารมณ์ของผู้มีปัญญาทรม

^๑พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมจิตโต), โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

^๒พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), พระพุทธประวัติจากพระโอษฐ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๔.

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรมใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓.

^๔ช.ช. (ไทย) ๑๕/๒๓/๒๕.

^๕พลตรีหลวงวิจิตร วาการ, ศาสนาสากล พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศ.ธรรมกิติ, ๒๕๑๘) หน้า ๑๕๖.

^{*}พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริเถร ป.ธ.๕), พระวิปัสสนากรรมมัฐาน ภาค ๑ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๒๕.

ทำให้เป็นคนกราดเกรี้ยวดุคันโหดร้าย^๑ เนื่องด้วยไม่ได้นำเอาหลักธรรมและไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ เช่น การฆ่าบิดามารดา เป็นต้น ผลแห่งความโกรธ ดังบาลีที่ว่า โโกโธ สตฺถมลฺโลเก ความโกรธเป็นดังสนิมศาสตราในโลก^๒ ผลของความโกรธที่เกิดจากความโกรธ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนที่มีความโกรธสามารถฆ่าได้ทุกคนที่ทั้งบิดามารดา พระอรหันต์^๓ และ สามัญชน รวมถึงบุตรที่มารดาเป็นผู้ให้ชีวิต และ เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ เมื่อความโกรธเกิดขึ้นมาย่อมฆ่าได้แม้กระทั่งมารดาผู้ให้ชีวิต” ดังนั้นความโกรธเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้ผู้นั้นมีปัญญามีคมน^๔ เปรียบเหมือนสนิมที่เกาะมิด ในที่นี้ความโกรธ เปรียบเหมือนสนิม ปัญญาเปรียบเหมือนมิด^๕ ธรรมคามิดที่ลบล้างอยู่เสมอย่อมพินสิ่งที่ต้องการได้โดยง่าย ปัญญาที่เหมือนกันเมื่อถูกฝึกหัดทำจิตใจให้ผ่องใสอยู่เสมอ ก็ย่อมจะเกิดแก้ไขปัญหาก็ได้โดยเร็ว แต่เมื่อถูกสนิม คือ ความโกรธเกาะเข้าแล้วจะทำอะไรก็ไม่ค่อยเข้าใจ คือ คิดอะไรไม่ค่อยออก เพราะฉะนั้นจึงหมั่นขจัดความโกรธ คือ ปัญญาให้คมอยู่เสมอ เป็นต้น^๖

เนื่องจากแนวคิดเรื่องความโกรธจัดเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรแก่การศึกษาให้รู้ถึงความโกรธ มีผลสำคัญต่อจิตใจอย่างไร เพื่อจะเป็นการส่งเสริมการเรียนการศึกษาศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นอันจะนำซึ่งประโยชน์แก่ผู้ศึกษา และ ปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เพื่อจะได้รับความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน^๗ ในทางพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นประโยชน์ในการนำหลักธรรมไปใช้แก้ความโกรธ และ ปัญหาต่างๆได้ พระปรีชาธรรมก็จะมั่นคงยิ่งขึ้น พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชน หรือ มหาชนต่อไป และ ช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอีกด้วย^๘

^๑พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๘), *วิปัสสนาที่ปณี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^๒สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), *การปฏิบัติธรรมพระกรรมฐาน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๔๒, หน้า ๕๑.

^๓เสฐียรพงษ์ วรรณปก, *คำบรรยายพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

^๔พระภัททันตะ อาสฺสเถระ, *วิปัสสนาธุระ*, (ชลบุรี : สำนักวิปัสสนามูลนิธิวิเวกอาศรม, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖.

^๕ส.อ. (ไทย) ๒๕/๖๑/๓๘๔.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๗.

^๗พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๑๔๐.

^๘พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๔๖๔-๔๖๖.

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความโกรธ และ แนวทางในการปฏิบัติหรือวิธีใช้ในการแก้ความโกรธที่ปรากฏในสังคม เพื่อทราบถึงสาเหตุ และ ตระหนักถึงโทษแห่งความโกรธ และเข้าใจหลักธรรมที่นำมาใช้แก้ปัญหาในทางสังคมได้ โดยนำเอาหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง มาประพุดิปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสืบต่อไป

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความโกรธที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักธรรมที่แก้ความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการใช้หลักธรรมแก้ความโกรธในสังคม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความโกรธที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักธรรมที่แก้ความโกรธในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการใช้หลักธรรมแก้ความโกรธในสังคมมีอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ศึกษาความโกรธมีปรากฏในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ผลที่เกิดจากความโกรธ แล้วจึงศึกษาหลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธในสังคม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลเอกสาร คือ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ และ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ความโกรธ หมายถึง มีความขุ่นเคือง มัวหมอง คือ การแสดงอารมณ์กริยา ในทางที่ไม่ดีไม่งาม มีความอาฆาต และความพยาบาทที่แสดงมาทางกาย วาจา และใจ^{๐๐}

๑.๕.๒ หลักธรรมแก้ความโกรธ หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้แก้ความโกรธ ในที่นี้ ประกอบด้วย หลักเบญจศีล สติสัมปชัญญะ เมตตา ฌรณาวาสธรรม หิริโอตตปเป และสติปัญญา ๔

๑.๕.๓ แนวทางการนำหลักธรรมที่ใช้แก้ปัญหาคความโกรธในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การนำเอาหลักธรรมแก้ความโกรธ ได้แก่ หลักเบญจศีล สติสัมปชัญญะ เมตตา ฌรณาวาสธรรม หิริโอตตปเป และสติปัญญา ๔ เป็นแนวทางในการแก้ไขความโกรธ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความโกรธที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส^{๐*} ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ในหนังสือธรรมบทตฤภาค ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตา กิเลสทั้งหลายเป็นต้นว่า โทสะ ความอาฆาต ความพยาบาท ไม่อาจตั้งอยู่ หรือ ปรากฏอยู่ในใจได้ เพราะเมตตานั่นเป็นเครื่องระงับ เป็นเครื่องละ และ เป็นเครื่องสละออก ซึ่งความไม่ดีทั้งหลาย ผู้สมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิ และ ปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม พุคจจริง และ ทำหน้าที่ของคนครบถ้วน ย่อมเป็นที่รักของคนทั้งหลาย

๑.๖.๒ สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมहाปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้กล่าวไว้ในหนังสือสนิมในใจว่า ^{๐๐}ความคิดประทุษร้ายบุคคลที่มีจิตเต็มไป ด้วยโทสะ จะมีพฤติกรรมที่เป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ เมื่อโทสะเกิดแก่บุคคลใด ย่อมทำให้ บุคคลนั้นมีจิตใจเดือดร้อนเศร้าหมอง เป็นสนิมอยู่ในจิตใจ คือ มีราคะ โทสะ และ โมหะ จิตใจเหมือนกับสนิมของศาสตรา เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้ศาสตรา ซึ่งเป็นของมีคมกร่อนไปจะ ใช้การไม่ได้ จิตใจที่ถูกโทสะครอบงำซึ่งโทสะเป็นกิเลสปิดบังให้มีมืดมิด เห็นผิดเป็นชอบ

^{๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๒๗๔.

^{๐*} พระธรรมบทตฤภาค, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕, หน้า ๔๕๒-๔๕๓.

^{๐๐} สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลสังฆมहाปริณายก, สนิมอยู่ในใจ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๖๕๑.

เห็นชั่วเป็นดี เมื่อโทสะเกิดขึ้นในจิตใจก็ทำให้จิตมืดมิด ให้โทษเสียหยาบแก่ตัวเอง และ ผู้อื่น
หาความสุขไม่ได้

๑.๖.๓ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวไว้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญ
โดยเฉพาะในหนังสือหลักเมตตา ^{๐๖} ซึ่งเป็นหลักการแก้ปัญหาการบันดาลโทสะพระพุทธเจ้าทรง
สอนให้แผ่เมตตาจิตจนกระทั่งศัตรู ทรงสอนให้แผ่เมตตาจิต คิดช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อโกรธก็สามารถ
ระงับความโกรธไว้ได้ ด้วยใจที่ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข

๑.๖.๔ พระ เทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความโกรธในหนังสือ
วิถีของชาวพุทธ และ หลักการปฏิบัติของชาวพุทธ ^{๐๖} วิถีแก้ความโกรธ ผลที่เกิดขึ้นจากความโกรธ
ให้ปฏิบัติตามแนวศีล ๕ ศีล ๘ เป็นต้น จนถึงการเจริญเมตตาในภavana เพื่อความหลุดพ้น
จากความทุกข์ในสังสารวัฏฏมีการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น

๑.๖.๕ หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ ในหนังสือธรรมปัทมฐาตถรรพหลวงพ่ของ
ชาวบ้าน ^{๐๗} ได้กล่าวไว้ว่า โทสะ คิดประทุษร้ายผู้อื่นเกิดขึ้นย่อมทำให้ผู้นั้นขาดเมตตาธรรม
ทั้งหลายเป็นต้นว่า โทสะความอาฆาต ความพยาบาทไม่อาจตั้งอยู่ หรือ ปาฐกถาอยู่ในใจได้
เพราะเมตตานั่นเป็นเครื่องระงับ เป็นเครื่องละ และ เป็นเครื่องสละออกซึ่งความไม่ดีทั้งหลาย
จากจิตใจให้หมดสิ้นไปหรือทำให้เบาบางลงในที่สุดได้

๑.๖.๖ สมภพ บุตรราช ได้กล่าวไว้ในหนังสือ วิธีแห่งความรู้แจ้ง ^{๐๘} ได้กล่าวไว้ในว่า
“วิธีแห่งความรู้แจ้ง ” แท้จริงแล้วความทุกข์ของคนเราอยู่ในกายในจิตของคนนั่นเองสนามศึกษา
ธรรมของเรา จึงอยู่ที่กายที่จิตนี้แหละแทนที่เราจะต้องเรียนรู้ ออกไปภายนอกก็ให้เราย้อนเข้ามา
ศึกษาอยู่ในกายในจิตของเรานี้แหละ เพื่อจะได้เข้าใจในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุกสงบร่มเย็น
เป็นคนไม่เห็นแก่ได้มีปากท้องเป็นต้น

^{๐๖} พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดียวกันศาสนาสาธก, หน้า ๑๕๖.

^{๐๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), วิธีแห่งชาวพุทธ และ หลักการปฏิบัติของชาวพุทธ,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑), หน้า ๖๒.

^{๐๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ปัทมฐาตถรรพหลวงพ่ของชาวบ้าน,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๑๘๘.

^{๐๘} พระสมภพ บุตรราช, วิธีแห่งความรู้แจ้ง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๐๐), หน้า ๓๓.

๑.๖.๗ พระปรามิทย ปาโมชฺโซ ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิมุตติมรรค^{๐๐} คือ การเจริญมรรค ฟังทราบไว้เลยว่า ผู้ใดเข้าใจอริยสัจ ผู้นั้นจะพ้นทุกข์อย่างแท้จริงได้มองเห็นทางที่จะไปถูกต้องตามทำนองคลองธรรมตามเหตุตามปัจจัยที่เกิดขึ้นไม่หลงมกมายจนเกินพอดีแล้วก็สามารถประกอบของตนให้พ้นจากความทุกข์ในที่สุดได้อย่างง่ายดาย คือ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดาไม่จริงยั่งยืนไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา และ ศูนย์ตา หรือ สุญญตา คือ เป็นความว่างเปล่านั่นเอง

๑.๖.๘ พระอาจารย์มิตฺตชฺโช คเวสโก ในหนังสือสติเป็นธรรมชาติ^{๐๐} ได้กล่าวไว้ว่า ความประมาทขาดสติ เป็นหนทางแห่งความตาย ความไม่ประมาท การเจริญสติ เป็นหนทางแห่งทางพระนิพพาน คนประมาทขาดสติ หมายถึงคนที่มีนิสัยใจโกรธ ใจโมโห ใจน้อยใจ ใจอิจฉา ใจเกียจ ใจฟุ้งซ่าน ฯลฯ ไม่ว่าจะร้ายวายเป็นมหาเศรษฐี มียศ มีอำนาจมากขนาดไหน ถ้ามีอยู่ในใจ ทำให้ทุกข์ เศร้าหมอง บุคคลนั้นได้ชื่อว่า ประมาท แม้มีชีวิตอยู่ก็เหมือนคนตายแล้ว คือตายจากความสุข และ คุณงามความดี

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสรุปความได้ว่าความโกรธเป็นอกุศลมูลเป็นกิเลสที่มีบทบาทสำคัญมาก ซึ่งเป็นจิตที่มีโทษเป็นมูลประกอบด้วยมิจฉาทิฐเป็นตัวชักนำ เป็นเหตุให้โน้มน้าวเข้าหาอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส เพราะความโกรธครอบงำจิตใจย่อมเป็นเหตุให้บุคคลประพฤติผิดศีลธรรม เช่น การด่าว่ากล่าวร้ายผู้อื่น ทำร้ายผู้อื่นนับว่าเป็นปัญหาพื้นฐานของสังคมประการหนึ่งที่ควรตระหนัก และ ทำความเข้าใจเรื่องของความโกรธที่จะได้ป้องกัน และ แก้ไขได้รวมถึงการระงับยับยั้งชั่งใจได้ เป็นต้น

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก ภาษาไทย และ บาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ วรรณคดี ฎีกา ปรณวิเสศอื่นๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์เอกสาร และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

^{๐๐} พระปรามิทย ปาโมชฺโซ, วิมุตติมรรค, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๒๗๓.

^{๐๐} พระอาจารย์มิตฺตชฺโช คเวสโก, สติเป็นธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๘๐.

- ๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- ๑.๗.๔ เรียบเรียง และ สรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
- ๑.๗.๕ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ผลคาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความโกรธที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบหลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการนำหลักธรรมที่ใช้แก้ความโกรธใน สังคม